

Ida Stria

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

 <https://orcid.org/0000-0002-7715-0758>

ida.stria@uw.edu.pl

Charakterystyka wartościowań wokół języka esperanto – perspektywa emiczna

Streszczenie. W niniejszym artykule przedstawiony został przegląd badań socjolingwistycznych wraz z analizą etnolingwistyczną trzech typów danych: korpusów, dyskursu prasowego oraz wywiadów biograficznych w celu ukazania wartości, jakie przypisywane są językowi esperanto przez jego użytkowników. Międzynarodowy język planowy esperanto zgromadził wokół siebie prężną wspólnotę, w której – oprócz swojej pierwotnej funkcji języka pomocniczego – pełni także funkcje integracyjną i tożsamościową. Przeprowadzone analizy potwierdzają, że osoby zaangażowane w ruch esperancki i używające tego języka na co dzień powiązują z nim skomplikowany system wartościowań, którego centrum stanowi esperanto samo w sobie, zarówno jako język stworzony do komunikacji międzynarodowej, równościowy, jak i jako język mniejszości diasporycznej, którym jest w ocenie użytkowników.

Słowa kluczowe: esperanto, ideologia, język mniejszości, *lingua franca*, tożsamość, wartości

A characterization of valuations of Esperanto – an emic perspective

Summary. The paper presents an overview of sociolinguistic research along with an ethnolinguistic analysis of three types of data: corpora, press discourse and biographical interviews in order to show the values attributed to Esperanto by its users. The international planned language Esperanto has gathered around itself a thriving community in which it plays a role in integration and identity construal in addition to its primary function as an auxiliary language. The analyses carried out confirm that people involved in the Esperanto movement and using the language on a daily basis associate with it a complex system of values, with Esperanto itself as its centre, both as a language of equality, designed for international communication, and as a diasporic minority language, which it is in the mind of its users.

Keywords: Esperanto, identity, ideology, *lingua franca*, minority language, values

W 1887 r. w Warszawie Ludwik Zamenhof opublikował podstawy języka, który w zamyśle miał służyć jako narzędzie w komunikacji międzynarodowej. Język ten, nazwany później esperanto, to przede wszystkim język pomostowy, służący jako *lingua franca*. L. Zamenhof oparł go w warstwie leksykalnej w większości na językach romańskich (niejednokrotnie czerpiąc bezpośrednio z łaciny), uzupełniając elementami germańskimi i słowiańskimi oraz w niewielkim stopniu korzystając ze słownictwa greckiego. Morfologicznie jest to język różniący się dość znacznie od tzw. standardowych języków europejskich (*Standard Average European*), gdyż jest aglutynacyjny z cechami izolującymi i fleksyjnymi. Szyk w zdaniu to najczęściej podmiot – orzeczenie – dopełnienie. Trzeba przy tym zaznaczyć, że L. Zamenhof, dążąc do prostoty i międzynarodowości, zdecydował, że esperanto będzie miało regularną, bezwyjątkową gramatykę oraz swobodny szyk (Koutny 2015a, 2015b).

Osoby uczące się go niejednokrotnie jako główną motywację podają chęć poznania nowych osób czy nauczania się „ciekawego języka” (por. Galor, Pietiläinen 2015; Caligaris 2016; Stria 2017a). Z jego powstaniem ściśle powiązane są takie wartości, jak: sprawiedliwość, równość, otwartość i tolerancja, które ujawniają się jako spójny obraz świata. Paradoksalnie język z założenia międzynarodowy i pomocniczy stał się językiem wewnętrznym grupy mniejszościowej – dzięki pełnieniu funkcji języka równościowego esperanto daje poczucie przynależności; wykształciła się także wokół niego prężnie działająca społeczność, która inkorporuje ten język jako element tożsamości (Stria 2022a). Trudno jest podać liczebność tej grupy – różnego rodzaju szacunki określają liczbę użytkowników esperanta na mniej więcej dwa miliony, przy czym są to osoby o różnej kompetencji i różnym zaangażowaniu w ruch esperancki; różnią się także między sobą definicje esperantysty (Stria 2015, 2022b).

Esperanto charakteryzuje się zatem już od pierwszych lat swojego istnienia pewną dwoistością. Jest to skonstruowany międzynarodowy język pomocniczy, a zarazem narzędzie identyfikacji wielojęzycznej dobrowolnej mniejszości diasporycznej na całym świecie. Jako *lingua franca* przyciąga ludzi wierzących w pokój i humanizm, jako język mniejszościowy tworzy wspólnotę, która wykształciła własną kulturę i szereg wartościowań wokół języka samego w sobie.

Niniejszy artykuł ma na celu ukazanie, jakie wartości przypisywane są językowi esperanto przez jego użytkowników. Przedstawiony zostaje przegląd badań socjolingwistycznych wraz z analizą etnolingwistyczną trzech typów danych: korpusów, dyskursu prasowego (na podstawie pilotażowego badania Strii 2022b) oraz pogłębionych wywiadów o charakterze biograficznym. Zgodnie z metodologią proponowaną przez tzw. szkołę lubelską (Bartmiński i in. 2022) w celu odtworzenia obrazu społeczności esperanckiej przebadane zostało użycie zaimków *ni* ('my') oraz *nia* ('nasz') w korpusach współczesnych i porównane z definicją słownikową tychże zaimków; wyniki zostały wsparte analizą czterech losowo wybranych artykułów z esperanckiego czasopisma internetowego

z okresu styczeń–kwiecień 2018. W tym samym roku przeprowadzonych zostało 16 wywiadów narracyjnych z aktywnymi esperantystami, w których byli pytani o początkowe doświadczenia z tym językiem. Wyniki tego badania prezentowane są w końcowej części artykułu.

1. Ideologie ruchu esperanckiego

Esperanto powstało pierwotnie jako odpowiedź na problem braku wzajemnego zrozumienia wynikającego z wielości języków na świecie. Miało stać się językiem, który będzie powszechnie używany jako drugi, aby załagodzić nieporozumienia. Ideologia ta, znana jako „*finvenkismo*” (od *fin* *venko* ‘ostateczne zwycięstwo’), została ostatecznie oficjalnie porzucona w latach 90. XX w. jako upatrująca źródła konfliktów w wielojęzyczności. W ogłoszonym w 1996 r. Manifestie praskim stwierdzono, że esperanto powinno być językiem pomostowym, a nie jedynym językiem międzynarodowym, a ruch propagujący esperanto to w istocie ruch na rzecz demokracji, praw językowych, różnorodności językowej, wartości i zachowania języków mniejszościowych oraz na rzecz emancypacji człowieka (Pietiläinen 2010).

W opozycji do powyższego nurtu stoją poglądy, które zawarto w Manifestie z Raupy (1980), w którym to porównano wspólnotę esperancką do dobrowolnej diasporycznej mniejszości językowej. Socjolingwiści niejednokrotnie wskazywali na podobieństwa między esperantem a językami mniejszości (zob. np. Wood 1979; Kimura 2012; Krägeloh, Neha 2014; Gobbo, Miola 2016). Poczucie posługiwania się nieprestizowym językiem mniejszości jest elementem, na którym budowana jest tożsamość esperantysty.

Te dwie ideologie mogą wydawać się sprzeczne, ale w rzeczywistości reprezentują dwie strony tego samego medalu. Użytkownicy esperanta uważają, że język ten powinien być szeroko stosowany w celu ułatwienia globalnej komunikacji i że konieczne jest zmniejszenie nierówności językowych. Ich wysoka świadomość metajęzykowa i międzykulturowa przejawia się w otwartości i współpracy. Dążenie do sprawiedliwości i równości w obu podejściach promuje prawa językowe, demokratyczną komunikację i wzajemne zrozumienie.

2. Wspólnota komunikatywna

Także wartości związane z samym posługiwaniem się esperantem ściągają się ze sobą: chęć porozumienia ponad podziałami sprawia, że wspólnota jest otwarta dla wszystkich i pozwala nowym użytkownikom szybko się zintegrować, ale jednocześnie pojawia się silna potrzeba ochrony tożsamości grupowej w dużej mierze poprzez nacisk na posługiwanie się poprawnym i zaawansowanym językiem (Fiedler, Brosch 2022; Stria 2022b).

Spółeczność esperancka składa się w znacznej większości z osób wielojęzycznych, dla których esperanto jest zaledwie jednym z języków obcych.

Znajomość tego języka nie wynika zatem z konieczności. Ruch przyjął esperanto „jako zdecentralizowany interfejs językowy i kulturowy dla jednostek, a nie narzucony odgórnie środek komunikacji” (Farris 2017: 120).

Co ważne, w procesie uczenia się i opanowywania języka za wzorzec stawiani są użytkownicy zaawansowani; tym samym promowany jest samorozwój w opozycji do po prostu „bycia użytkownikiem natywnym”, co ma miejsce w przypadku wspólnot etnicznych. Niewielka liczba mówców rodzimych (znacznie poniżej 1% społeczności) ma marginalny wpływ na normy językowe (Blanke 2001; Fiedler 2012), a władza językowa jest zdecentralizowana, co sprawia, że decydującym czynnikiem w rozwoju esperanta jest współpraca użytkowników (zgodnie z umową społeczną z 1905 r., zawartą na kongresie w Boulogne-sur-Mer). Zmiany w języku esperanto zachodzą w wyniku naturalnego użycia, ponieważ społeczność negocjuje znaczenia i terminy, a jego rozwój w niewielkim tylko stopniu sterowany jest przez Akademię Esperanta (Cramer 2021; Fians 2021; Fiedler, Brosch 2022); aczkolwiek nienaruszalną podstawą języka jest tzw. *Fundamento*, czyli wydana w 1905 r. książka, zawierająca 16 reguł gramatycznych esperanta (1887), minisłownik i przykładowe zdania (1894). Humphrey Tonkin (2015: 140) pisze, że wspólnota „znajduje się tam, gdzie osoby uczące się języka zamieniają się w praktycznych użytkowników”.

Esperanto zwykle nie jest przekazywane z pokolenia na pokolenie ani nauczane w szkołach. Aby planowy język pomocniczy rozwinął się zatem z projektu do stabilnego, pełnoprawnego środka komunikacji, L. Zamenhof w pierwszym podręczniku esperanta zaoferował język na tyle kompletny, aby mógł stanowić funkcjonujące narzędzie, ale wciąż wymagający uzupełnień i dopowiedzeń (Tonkin 2017). Wspólne rozwijanie języka przez jego użytkowników jest „darem zaangażowania” i tworzy solidarność społeczną (por. Schreyer 2015), w wyniku czego użytkownicy mogą rozwijać swoją tożsamość poprzez język. Osoby zaangażowane w ruch esperancki uzyskują poczucie podmiotowości, a zapoznanie się z symbolami i praktykami kulturowymi we wspólnocie, takimi jak esperancka zielona flaga, pięcioramienna gwiazda czy elementy uczestnictwa w kongresach, sprzyja inkorporowaniu esperanta jako części tożsamości; ponadto osoby uczące się tego języka stają się w pełni akceptowanymi użytkownikami języka międzynarodowego. Już nabycie podstawowych kompetencji komunikacyjnych pozwala określić się jako prawowity użytkownik (*legitimate language owner*, por. Stria 2021).

3. Inkluzywność

Ta otwartość i inkluzywność wynika nie tylko z ideologii powiązanej z esperantem, lecz także z wysokiego stopnia świadomości metajęzykowej i międzykulturowej, co ma głęboki wpływ na wzorce komunikacji użytkowników (Stria 2017a). Zwykle są wyrozumiali wobec początkujących i zachęcają ich do

wysiłków. Pozytywny stosunek do osób uczących się tego języka przejawia się nie tylko w badaniach ankietowych (por. np. Alòs i Font 2012), lecz także w narracjach autobiograficznych (np. Tonkin 2009: 196).

Z drugiej strony biegłość językowa jest pożądaną cechą, a umiejętności użytkowników mogą być surowo oceniane, o czym świadczy istnienie takich kulturomów, jak: *eterna komencanto* (dosł. 'wieczny początkujący'), *bonantagulo* ('osoba, która potrafi powiedzieć jedynie „dzień dobry”') czy *krokodili*¹ ('używać języka ojczystego, gdy należałoby używać esperanta'). Wysoko oceniana jest także lojalność wobec esperanta, co objawia się istnieniem kulturomów *ĝisostulo* ('osoba lojalna do szpiku kości') czy negatywnie konotowanego *kabei(ĝi)* ('porzucić ruch'; od inicjałów Kazimierza Beina, jednego z pionierów, który nagle i bez podania jakichkolwiek powodów całkowicie porzucił esperanto).

Powyższe normy socjolingwistyczne tworzą wewnętrzną hierarchię grupy, w której docelowym wzorcem staje się mówca kompetentny. Potwierdzają to wyniki badania ankietowego (Stria 2017b), w którym pytano m.in. o obraz esperantysty. Autostereotyp wyłonił się jako stabilny zestaw cech skoncentrowanych wokół języka: „prawdziwy” esperantysta mówi płynnie w tym języku i jest oddanym członkiem społeczności. Jako przykłady kontrastowe podawano osoby, które mówią słabo (wspomniany „wieczny początkujący”) i nie doskonałą swoich umiejętności językowych. Ta polaryzacja nie jest zaskakująca w świetle poglądów Pierre'a Bourdieu (1991), który stwierdza, że kompetencja językowa jest w rzeczywistości symbolicznym kapitałem mówiącego.

4. My – oni

Uczestnicy badań dotyczących komunikacji esperanckiej nierzadko odrzucają określenie „język obcy” w stosunku do esperanta (por. Fiedler 2002: 64; Caligaris 2016: 425). Może to wskazywać, że esperanto funkcjonuje jako język identyfikacyjny, istotny element obrazu własnego „ja”. Zarówno analiza korpusowa dotycząca użycia zaimków *ni* 'my' i *nia* 'nasz' w prasie, jak i wstępna analiza dyskursywnego kształtowania obrazu społeczności esperanckiej w artykułach i komentarzach w cyfrowym czasopiśmie „Libera Folio” ujawniają, że esperanto traktowane jest jako wartość, skarb, o który należy dbać. Widoczna jest wyraźna opozycja MY – ONI².

Według definicji największego jednojęzycznego słownika esperanta *Plena Ilustrita Vortaro* (PIV 2020) *ni* to po prostu 'ja i ty', 'ja i on/ona/ono' lub 'ja i oni/one'. *Nia* to taki, który ma powiązanie z *ni* albo należy do *ni*. Jednakże już po-
bieżne wyszukiwanie w korpusie pokazuje, że konkordancje *nia lingvo* 'nasz język' i *nia movado* 'nasz ruch' są wyjątkowo częste.

¹ *Krokodili* posiada warianty: *aligatori* ('używać języka, który jest ojczystym dla jednego z rozmówców i obcym dla drugiego'), *kajmani* ('używać języka obcego dla obojga rozmówców') oraz *gaviali* ('używać esperanta w nieesperanckim środowisku'). Te trzy określenia nie są tak rozpowszechnione jak *krokodili* [obserwacja własna].

² Prezentowane wyniki w okrojonej formie pojawiły się w: Stria 2022b.

Analizie poddano wyniki z korpusu mieszanego esperanta zebranego w 2012 r., dostępnego na stronie corpora.uni-leipzig.de (ponad 41 mln słów z różnych okresów). Przykłady zaczerpnięte są także z korpusu tekstaro.com, zawierającego zarówno kanoniczne teksty literackie, jak i poczytne czasopisma z ostatniego ćwierćwiecza. Ze względu na ograniczone narzędzia analizy przytoczone zostaną ilustracyjnie dane z subkorpusu współczesnej prasy esperanckiej o wielkości ok. 2,5 mln słów, obejmującego czasopisma „Monato” (1997–2003 i 2012–2018), „La Ondo de Esperanto” (2001–2004) oraz „Kontakto” (2011–2019).

W korpusie lipskim na liście 10 słów najczęściej współwystępujących w zdaniu ze słowem kluczowym *nia* słowa treściowe to: *ni/Ni*; *nin* ‘nam’; *lingvo* ‘język’; *niaj* ‘nasi’; *movado* ‘ruch’; *lando* ‘kraj’³. Pięciu najczęstszych znaczących prawostronnych sąsiadów to *lingvo* ‘język’; *lando* ‘kraj’; *movado* ‘ruch’; *afero* ‘sprawa’; *raportisto* ‘reporter’. W korpusie tekstaro.com odnajdujemy łącznie 3303 użycia zaimka dzierżawczego *nia* (wyszukiwanie z wyłączeniem l. mn. oraz B. lp. i lm., tj. jedyne istniejącego przypadku zależnego). Spośród powyższych wystąpień 156 stanowi kolokacja *nia lingvo* (4,7%), 107 *nia movado*, a zaledwie 23 *nia komunumo* ‘nasza wspólnota’. Dla porównania *nia lando* występuje 64 razy, a więc relatywnie rzadziej niż w korpusie lipskim.

Analiza dyskursu ujawnia, że esperantyści uważają esperanto za skarb, który musi być chroniony przed obcymi, ale który należy jednocześnie zaprezentować szerokiej publiczności, by spotykało się z większym uznaniem, którego jest warte. Przypomina ono języki mniejszości, cieszące się niezbyt wysokim statusem i prestiżem (por. Stria 2017a).

Poniżej przytoczone zostały przykłady z cyfrowego niezależnego czasopisma „Libera Folio” – są to wyjątki zarówno z artykułów, jak i komentarzy czytelników z czterech artykułów z początku 2018 r. – trzech związanych z językiem i kulturą oraz jednego dotyczącego wewnętrznej polityki Światowego Związku Esperantystów.

- (1) *Libera Folio*: *Ĉu en la publika diskuto pri la opero oni multe atentis la fakton, ke ĝi estas en Esperanto?*
– *La publiko ne, sed esperantistoj estis ŝokitaj kaj timis, ĉu iu ne volas ridindigi Esperanton.*
[– Czy w publicznej debacie na temat opery często zwracano uwagę, że jest w języku esperanto?
– Publiczność nie, ale esperantyści byli zszokowani i bali się, czy ktoś nie chce ośmieszyć esperanta.] (opero)
- (2) *La aŭtoro same povus elekti la klingonan, kaj nun klingonistoj same jubilas pro la “bela atingo”. Mi dubas, ke tiaj iniciatoj iom helpas altigi la konsideron al Esperanto.*
[Autor również dobrze mógłby wybrać klingoński i klingoniści teraz tak samo by się cieszyli z „pięknego osiągnięcia”. Wątpię, czy takie inicjatywy w ogóle pomagają podnieść uznanie wobec esperanta.] (komentarz, opero)

³ Nie jest to użycie metaforyczne; w sensie „kraj/krainy esperantystów” używane jest określenie *Esperantujo*.

Esperanto przedstawiane jest jako język, który nie cieszy się poważaniem wśród osób z zewnątrz (1, 2). Jest traktowany jako ciekawostka, podczas gdy sami użytkownicy uważają, że jest to nie tylko skuteczne narzędzie komunikacji (4, 5), lecz także centrum żywej społeczności (3, 4).

- (3) *Mia celo estas eduki la redakcion, sed ankaŭ la homaron ĝenerale, pri Esperanto kiel vivanta fenomeno. Per nia partopreno, ni montras ke Esperanto ekzistas kaj eblas.* [Mój cel to edukować redakcję, ale także ludzi ogólnie o esperancie jako żyjącym zjawisku. Przez nasz udział [w projekcie – dop. I. S.] pokazujemy, że esperanto istnieje i jest możliwe.] (steven brewer)
- (4) *Libera Folio: Sed kial esperantistoj dediĉu laboron al tradukado de anglalingvaj artikoloj al Esperanto? Kial ne anstataŭe verki en Esperanto interesajn artikolojn, kiuj estu tradukitaj al la angla kaj aliaj lingvoj?*
 – *Per nia partopreno, ni povas montri ke Esperanto funkcias. Kaj ke ĝin subtenas vigla kaj disa komunumo. Kiu, tamen, ne estas tre vasta. [...] Kiel mi diris, mia celo vere estas informadi pri Esperanto, simple per bona, profesia laboro kadre de la projekto. Sed mi konsentas ke dua etapo estus helpi ilin rekonii ke ekzistas interesa enhavo en la Esperanto-komunumo.*
 [Libera Folio: Ale dlaczego esperantysty mają wkładać pracę w tłumaczenie artykułów anglojęzycznych na esperanto? Dlaczego zamiast tego nie napisać ciekawych artykułów w esperancie, które przetłumaczono by na angielski i inne języki?
 – Poprzez nasz udział możemy pokazać, że esperanto funkcjonuje. I że je wspiera żywa i rozprzestrzeniona wspólnota. Która, jednakże, nie jest bardzo szeroka. [...] Jak mówiłem, moim celem jest tak naprawdę informowanie o esperancie po prostu poprzez dobrą, profesjonalną pracę w ramach tego projektu. Zgadzam się jednak, że drugim etapem byłoby pomóc im odkryć, że w społeczności esperanckiej istnieją interesujące treści.] (steven brewer)
- (5) *Nu, Amikumu subtenas pli ol 7000 lingvojn. [...] Mi ĝojas, ke la neesperantista publiko jam komprenis nian servon kaj uzadas ĝin. Ĉiuj, kiuj aliĝas krome vidas, ke estas esperantistoj apude. Tio estas pruvo, ke Esperanto en la moderna mondo vivas, kiun multaj homoj daŭre ne kredas!*
 [No, Amikumu wspiera ponad 7000 języków. [...] Cieszę się, że nieesperancka publiczność już zrozumiała naszą usługę i jej używa. Wszyscy, którzy się dołączają, widzą, że niedaleko są esperantysty. To jest dowód, że esperanto we współczesnym świecie żyje, w co wielu ludzi nadal nie wierzy!] (amikumu)

Społeczność ta jest swojska i zwarta; należy ją pielęgnować i bronić do niej dostępu obcym (6, 7).

- (6) *Kun intereso kaj simpatio mi sekvos la sorton de Amikumu. Tamen mi klare sentis ioman malkomforton, kiam en la iam tute familiara esperanta dometo "Amikumu" enloĝiĝis aliaj homoj, kiuj ne apartenas al nia "rondo familia".*
 [Z zainteresowaniem i sympatią śledzę losy Amikumu. Jednak wyraźnie odczuwam pewien dyskomfort, kiedy do kiedyś całkiem swojskiego domku esperanckiego „Amikumu” wprowadzili się inni ludzie, którzy nie należą do naszego „rodzinnego koła”.] (komentarz, amikumu)

- (7) *Sed mi esperis, ke ĉi tie, en Esperantujo, ni ja estas inter ni kaj ne inter burokratoj. Eble mi misesperis.*
[Ale miałem nadzieję, że tu, w Esperantolandzie, jesteśmy przecież pośród swoich, a nie pośród biurokratów. Może błędną.] (komentarz, trezoro)
- (8) *Nekredeble! [...] Iniciato de esperantemuloj kaj jam la angla regas ĝin. Kion diri?*
[Nie do wiary! Inicjatywa esperantystów i już rządzi nią angielski! Cóż rzec?] (komentarz, amikum)

W przytoczonych fragmentach wspólnota esperancka jest obrazowana jako niewielki domek czy też krąg rodzinny, któremu wciąż zagrażają ludzie z zewnątrz, wyśmiewając lub dominując; odnosi się wrażenie, że wśród wypowiedzi dominuje ideologia raumizmu. Esperanto nie cieszy się uznaniem i dlatego należy pokazywać nieesperantystom, że dobrze się sprawdza na różnych polach (opera, projekty internetowe), żyje i jest używany w różnych kręgach. Angielski jest przedstawiany jako konkurencja (8).

5. Esperanto w biografiiach językowych

Wyniki badań potwierdzają, że ideologia esperantyzmu jest w gruncie rzeczy ideologią językową, a nie czysto polityczną. Istotność elementu językowego ma oczywiście silny związek z ideą równych praw (w tym językowych, jak stwierdza Manifest praski). Dane ankietowe oraz korpusowe uwidaczniają ściśle powiązanie ideologii leżącej u podstaw esperanta z wartościami przypisywanymi językowi (Stria 2022a). Potwierdzenie znaleźć można także w biografiiach językowych, w których informatorzy kładą nacisk na funkcjonowanie esperanta jako skutecznego narzędzia w komunikacji międzynarodowej i międzykulturowej.

Poniżej prezentowana jest analiza wywiadów pogłębionych przeprowadzonych w 2018 r. na Światowym Kongresie Esperanta w Lizbonie. W badaniu wzięło udział 16 osób, a wywiady zostały przeprowadzone w całości w języku esperanto. Zebrane anonimowe biografie językowe skupiały się na doświadczeniach informatorów związanych z uczeniem się i użyciem esperanta jako narzędzia w komunikacji międzynarodowej oraz ideologiach językowych.

Spośród 16 uczestników aż 11 osób porównuje esperanto z angielskim, a 13 zaznacza, że esperanto jest łatwe do nauki.

- (9) *En lernejoj japanoj devas lerni devige... lerni anglan lingvon kaj angla lingvo estas malfacila por ni, do komparante kun la angla lingvo Esperanto estas tre facila kaj tio plaĉis al mi.*
[W szkole Japończycy muszą uczyć się obowiązkowo... uczyć się języka angielskiego i angielski jest dla nas trudny, więc porównując z językiem angielskim, esperanto jest bardzo łatwe i to mi się podobało.]
- (10) *Kaj mi eksciis, ke jes! La lingvo estas mirinda, ĝi funkcias, ĝi estas tre, tre facila por lerni.*
[I dowiedziałem się, że tak! Ten język jest niesamowity, działa, jest bardzo, bardzo łatwy do nauczenia się.]

Dziewięć osób zwraca uwagę na uprzedzenia i brak wiedzy na temat esperanta.

- (11) *En unu duono de la diplomatoj, kiuj, ni diru, estas malpli ol kvardekjaraĝa – kaj estas miloj – neniaj aŭdis pri Esperanto.*
[Wśród połowy dyplomatów, którzy, powiedzmy, mają mniej niż 40 lat – a są [ich – dop. I.S.] tysiące – nigdy nie słyszeli o esperancie.]
- (12) *Mi mi miras, ke multaj homoj havas strangajn ideojn aŭ sintenojn pri Esperanto sen scii ion.*
[Dziwi mnie, że wielu ludzi ma dziwne przekonania czy postawy wobec esperanta, nic nie wiedząc.]

Połowa uczestników wskazuje, że esperanto dobrze działa.

- (13) *Do mi pensis ke efektive esperanto estas tre libera lingvo kaj ĝi estas ankaŭ egaleca, ĉar mi, japano, kiu ne libere parolas la anglan lingvon kun fremdaj gesinjoroj tamen povas libere paroli Esperanton kun tute egaleca sento, ĉu ne.*
[Więc pomyślałem, że rzeczywiście esperanto to język bardzo swobodny, wolny i że jest też równościowy, bo ja, Japończyk, który nie może swobodnie rozmawiać po angielsku z osobami z zagranicy, mimo wszystko może swobodnie rozmawiać w esperancie z poczuciem równości, prawda?]

Wyjątkowo często stwierdzane jest, że esperanto wiąże się z równością i sprawiedliwością (13–15). Jest to element, który przyciąga nowych użytkowników.

- (14) [...] *mi havis en la mondo multajn amikojn kaj tio estis por mi grava, tio estas, mi komprenis ankaŭ la internan ideon, kiel oni diras – esperantistoj – ke tio estas paca lingvo por egalrajta lingva komunikado kaj tio estas fakte elimini lingvajn kaj kulturajn barojn inter homoj en la tuta mondo [...].*
[[...] miałem wielu przyjaciół na świecie i to było dla mnie ważne, to jest, zrozumiałem też „wewnętrzna ideę”, jak to mówią – esperantyści – że to jest język pokoju dla równoprawnej komunikacji językowej i to oznacza faktycznie usunąć bariery językowe i kulturowe pomiędzy ludźmi na całym świecie [...].]
- (15) *Ne nur lingve, interesite, sed ankaŭ ideologie, zamenhofe kaj tiel plu mi estas tute ĉarmita de Esperanto.*
[Nie tylko językowo, z zainteresowania, lecz także ideologicznie, po zamenhofowsku i tak dalej, jestem całkiem oczarowana esperantem.]

W wywiadach podkreślana jest swoboda i poczucie równości, które daje esperanto w kontaktach międzynarodowych i międzykulturowych. W opinii badanych jest to język stosunkowo łatwy do przyswojenia, który daje możliwość poznania nowych ludzi, ale przede wszystkim daje poczucie przynależności. Wysiłek włożony w naukę szybko się zwraca.

6. Fasety wartościowań

Obraz esperanta jest wyraźnie ukształtowany. Język ten prezentuje się z dwóch perspektyw: jako kontestowany język mniejszości oraz jako prawdziwa *lingua franca*;

język łatwy, równościowy. Oba te aspekty stawiane są w opozycji do angielskiego. Trzecim możliwym do wyróżnienia punktem widzenia jest spojrzenie na esperanto od wewnątrz, jako na język sam w sobie stanowiący wartość dla użytkowników.

W obrazie esperanta jako języka zagrożonego najważniejsze miejsce zajmuje implicytna opozycja MY – ONI. Esperanto jest „nasze”, „my, esperantyści” to grupa, która musi walczyć o uznanie osób z zewnątrz, „oni” to nieprzychylni ludzie o niewielkiej wiedzy na temat esperanta lub użytkownicy języka angielskiego. Esperantyści podkreślają, że esperanto jest ŻYWE oraz W UŻYCIU, DOBRZE FUNKCJONUJE.

W opisach esperanta jako pomocniczego języka międzynarodowego podkreślane są cechy stanowiące o jego istocie: jest ŁATWY i prawdziwie MIĘDZYNARODOWY, ponieważ jest z zasady RÓWNY i SPRAWIEDLIWY; znajomość esperanta pozwala otworzyć się na inne kultury, otrzymać klucz do pokojowego rozwiązywania konfliktów.

Prestizż, jakim cieszą się wysoko zaawansowani użytkownicy, pozwala stwierdzić, że wartością jest język sam w sobie. Społeczność skoncentrowana jest nie wokół ideologii – jakkolwiek atrakcyjnej i wciąż będącej jednym z głównych powodów zainteresowania językiem – ale wokół języka, który staje się częścią tożsamości użytkowników poprzez umacnianie ich w poczuciu, że są kompetentnymi użytkownikami języka międzynarodowego, który otwiera przed nimi świat.

Analizowane artykuły

steven brewer: *Steven Brewer volas montri la utilon de Esperanto al Global Voices*, 9.01.2018, „Libera Folio”, <https://www.liberafolio.org/2018/01/09/steven-brewer-volas-montri-la-utilon-de-esperanto-al-global-voices/> (dostęp: 20.03.2024).

amikumu: *Amikumu iĝas socia reto*, 24.03.2018, „Libera Folio”, <https://www.liberafolio.org/2018/03/24/amikumu-igas-socia-reto/> (dostęp: 20.03.2024).

opero: *Opero en Esperanto sur la ĉeĥa nacia scenejo*, 10.04.2018, „Libera Folio”, <https://www.liberafolio.org/2018/04/10/opero-en-esperanto-sur-la-cehac-nacia-scenejo/> (dostęp: 20.03.2024).

trezoro: *Trezoro samtempe en kaj ekster la estraro*, 25.04.2018, „Libera Folio”, <https://www.liberafolio.org/2018/04/25/trezoro-samtempe-en-kaj-ekster-la-estraro/> (dostęp: 20.03.2024).

Literatura

Alòs i Font H., 2012, *Catalan Esperantists: Pacifists in a globalised world*, „ICIP Working Papers”, nr 3, s. 1–64.

Bartmiński J., Pazio-Włazłowska D., Żywicka B., 2022, *Leksykon aksjologiczny Słowian i ich sąsiadów – stan obecny i perspektywy kontynuacji*, w: S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, B. Żywicka (red.), *Nazwy wartości i koncepty kulturowe. Hierarchie i rekonstrukcje*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 9–17.

- Blanke D., 2001, *Vom Entwurf zur Sprache*, w: K. Schubert (red.), *Planned languages: from concept to reality*, Brussel: Hogeschool voor Wetenschap en Kunst, s. 37–89.
- Bourdieu P., 1991, *Language and symbolic power*, Cambridge: Polity Press.
- Caligaris I., 2016, *Una lingua per tutti, una lingua di nessun paese: una ricerca sul campo sulle identità esperantiste*, Ariccia: Aracne Editrice.
- Cramer M., 2021, *Empirical study on the use of gender-neutral pronouns in Esperanto*, w: I. Koutny, I. Stria, M. Farris (red.), *Interkultura rolo de Esperanto / Intercultural role of Esperanto / Międzykulturowa rola esperanta*, Poznań: Rys, s. 201–218. <https://doi.org/10.48226/978-83-66666-31-3>
- Farris M., 2017, *Esperanto and the Market State*, „Język. Komunikacja. Informacja”, t. 12, s. 113–120. <https://doi.org/10.14746/jki.2017.12.8>
- Fians G., 2021, *Lingvo kiel ĉies propraĵo, ŝanĝo kiel ĉies rajto: Vortelektio, lingva aŭtoritato kaj normigado en Esperanto*, w: I. Koutny, I. Stria, M. Farris (red.), *Interkultura rolo de Esperanto / Intercultural role of Esperanto / Międzykulturowa rola esperanta*, Poznań: Rys, s. 175–188. <https://doi.org/10.48226/978-83-66666-31-3>
- Fiedler S., 2002, *On the main characteristics of Esperanto communication*, w: K. Knapp, C. Meierkord (red.), *Lingua Franca Communication*, Frankfurt am Main: Peter Lang, s. 53–86.
- Fiedler S., 2012, *The Esperanto denaskulo: The status of the native speaker of Esperanto within and beyond the planned language community*, „Language Problems & Language Planning”, t. 36, nr 1, s. 69–84. <https://doi.org/10.1075/lplp.36.1.04fie>
- Fiedler S., Brosch C.R., 2022, *Esperanto – Lingua Franca and Language Community*, Amsterdam: John Benjamins, <http://www.jbe-platform.com/content/books/9789027257536> (dostęp: 15.03.2024). <https://doi.org/10.1075/wlp.10>
- Galor Z., Pietiläinen J., 2015, *UEA en konscio de esperantistoj*, Dobrichovice (Praha): Kava-Pech.
- Gobbo F., Miola E., 2016, *Modificare l'immagine linguistica: Esperanto e Piemontese a confronto*, w: G. Agresti, J.-G. Turi (red.), *Représentations sociales des langues et politiques linguistiques*, Roma: Aracne Editrice, s. 287–304.
- Kimura G.C., 2012, *Esperanto and minority languages: A sociolinguistic comparison*, „Language Problems & Language Planning”, t. 36, nr 2, s. 167–181. <https://doi.org/10.1075/lplp.36.2.05kim>
- Koutny I., 2015a, *Can Complexity be Planned?*, „Interdisciplinary Description of Complex Systems”, t. 13, nr 2, s. 236–249. <https://doi.org/10.7906/indecs.13.2.4>
- Koutny I., 2015b, *A typological description of Esperanto as a natural language*, „Język. Komunikacja. Informacja”, t. 10, s. 43–62.
- Krägeloh C., Neha T.N., 2014, *Lexical expansion and terminological planning in indigenous and planned languages*, „Language Problems & Language Planning”, t. 38, nr 1, s. 59–86. <https://doi.org/10.1075/lplp.38.1.04kra>
- Pietiläinen J., 2010, *Plurlingvismo kaj Esperanto: Ideologia ŝanĝiĝo en la Esperanto-movado*, w: D. Blanke, U. Lins (red.), *La arto labori kune: festlibro por Humphrey Tonkin*, Rotterdam: Universala Esperanto-Asocio, s. 781–792.

- PIV – *Plena Ilustrita Vortaro de Esperanto*, 2020, <http://vortaro.net> (dostęp: 28.03.2024).
- Schreyer C., 2015, *The digital fandom of Na'vi speakers*, „Transformative Works and Cultures”, t. 18. <https://journal.transformativeworks.org/index.php/twc/article/view/610> (dostęp: 26.01.2024). <https://doi.org/10.3983/twc.2015.0610>
- Stria, I., 2015, *Esperanto speakers – an unclassifiable community?*, w: W. Malec, M. Rusinek, A. Sadowska (red.), *Challenging Ideas and Innovative Approaches in Applied Linguistics*, Lublin: Wydawnictwo KUL, s. 175–189.
- Stria I., 2017a, *Language attitudes among Esperanto speakers*, „Język. Komunikacja. Informacja”, t. 12, s. 146–158. <https://doi.org/10.14746/jki.2017.12.11>
- Stria I., 2017b, *Haben Esperanto-Sprecher ein gemeinsames Weltbild? Zu den Ergebnissen einer Fragebogenstudie*, w: C. Brosch, S. Fiedler (red.), *Jahrbuch der Gesellschaft für Interlinguistik 2017*, Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, s. 103–110.
- Stria I., 2021, *Legitimacy in a multilingual community: how identity studies can benefit from experiences of the Esperanto community*, w: I. Koutny, I. Stria, M. Farris (red.), *Interkultura rolo de Esperanto / Intercultural role of Esperanto / Międzykulturowa rola esperanta*, Poznań: Rys, s. 147–157. <https://doi.org/10.48226/978-83-66666-31-3>
- Stria I., 2022a, *Tożsamość w języku esperanto a językowy obraz świata pojęć SPRAWIEDLIWOŚĆ, RÓWNOŚĆ oraz TOLERANCJA*, w: S. Niebrzegowska-Bartmińska, M. Nowosad-Bakalarczyk, P. Łozowski (red.), *I Międzynarodowy Kongres Etnolingwistyczny. Tom 3: Pamięć – tożsamość – kategorie językowo-kulturowe*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, s. 81–93.
- Stria I., 2022b, *Esperantlingvo kaj ĝia identeco*, w: I. Koutny (red.), *Esperanta kulturo*, Poznań: Rys, s. 125–136. <https://doi.org/10.48226/978-83-67287-32-6>
- Tonkin H., 2009, *Where art and nature meet*, w: E. Todeva, J. Cenoz (red.), *The multiple realities of multilingualism: personal narratives and researchers' perspectives*, Berlin: Mouton de Gruyter, s. 191–208. <https://doi.org/10.1515/9783110224481.191>
- Tonkin H., 2015, *Language Planning and Planned Languages: How Can Planned Languages Inform Language Planning?*, „Interdisciplinary Description of Complex Systems”, t. 13, nr 2, s. 193–199. <https://doi.org/10.7906/indecs.13.2.1>
- Tonkin H., 2017, *Esperanto: A Language Policy Assessment*, „Język. Komunikacja. Informacja”, t. 12, s. 136–145. <https://doi.org/10.14746/jki.2017.12.10>
- Wood R.E., 1979, *A Voluntary Non-Ethnic, Non-Territorial Speech Community*, w: W.F. Mackey, J. Ornstein (red.), *Sociolinguistic Studies in Language Contact*, Berlin: DeGruyter Mouton, s. 433–450. <https://doi.org/10.1515/9783110810752.433>